

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. Г.С. СКОВОРОДИ
КАФЕДРА СУСПІЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН І ГЕОГРАФІЇ
ОБЛАСНИЙ КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД "ХАРКІВСЬКИЙ ОРГАНІЗАЦІЙНО-
МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР ТУРИЗМУ"**

ГЕОГРАФІЯ ТА ТУРИЗМ

**Матеріали V Всеукраїнської
науково-практичної Інтернет-конференції
Харківського національного педагогічного університету
ім. Г.С. Сковороди
(28 лютого 2022 р., м. Харків)**

**Харків
2022**

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди
Кафедра суспільно-економічних дисциплін і географії
Обласний комунальний заклад Харківський організаційно-
методичний центр туризму"**

ГЕОГРАФІЯ ТА ТУРИЗМ

**Матеріали V Всеукраїнської
науково-практичної Інтернет-конференції
Харківського національного педагогічного університету
ім. Г.С. Сковороди
(28 лютого 2022 р., м. Харків)**

**Харків
2022**

УДК: 338.48:911: 322: 314.1: 37:502:551:63: 504:379.852

Редакційна колегія:

О.О. Ніколаєнко – д.і.н, професорка кафедри історії України Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди;

П.І. Лоцман – к.г.н, доцент кафедри суспільно-економічних дисциплін і географії Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди;

О.О. Зеленько - к.е.н, доцент, завідувач кафедри суспільно-економічних дисциплін і географії Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди;

Ю.І. Муромцева – к.е.н., доцентка кафедри суспільно-економічних дисциплін і географії Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди.

С.В. Некос – к.г.н, доцентка кафедри суспільно-економічних дисциплін і географії Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди;

В.Д. Холодок – к.наук з держ управління, директорка обласного комунального закладу "Харківський організаційно-методичний Центр Туризму";

*Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди
протокол № 3 від 16.03.2022*

Географія та туризм: Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди (28 лютого 2022 р., м. Харків) / за заг. ред. Лоцмана П. І. Харків: ХНПУ ім.Г.С.Сковороди, 2022. – 256 с.

У збірнику представлено матеріали, присвячені актуальним питанням сучасної географічної науки та туризмознавства.

Розглянуто освітні тенденції і проблеми дистанційного навчання у галузях географії, краєзнавства та туризму, проблеми природокористування, екологічної безпеки, економічної географії, висвітлено питання про стан і розвиток туризму в світі та Україні, в т.ч за умови карантинних обмежень, туристичних ресурсів, природної та культурно-історичної спадщини України.

Для викладачів, аспірантів, магістрів, студентів вищих навчальних закладів.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, галузевої термінології, наявність плагіату, імен власних та інших відомостей.

© Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди, 2022

<i>Коптєва Т.С.</i> МУЗЕЄФІКАЦІЯ ГІРНИЧОПРОМИСЛОВИХ ЛАНДШАФТІВ КРИВОРІЗЬКОЇ ЛАНДШАФТНО - ТЕХНОЧНОЇ СИСТЕМИ.....	79
---	----

Розділ 3. Соціально-економічні та демографічні проблеми сучасності.....83

<i>Афоніна О.О.</i> ТЕРИТОРІАЛЬНО-СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ СМЕРТНОСТІ НАСЕЛЕННЯ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	83
<i>Каракуц І. В.</i> АНАЛІЗ І ПЕРСПЕКТИВИ ДЕМОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	90
<i>Макогон С.</i> НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ: ТЕНДЕНЦІЇ ДИНАМІКИ ЧИСЕЛЬНОСТІ ТА МІГРАЦІЇ.....	94
<i>Павленко О.</i> ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТА НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ ЧОРНОЇ МЕТАЛУРГІЇ В УКРАЇНІ.....	100

Розділ 4. Історико-культурна спадщина та рекреаційно-туристичний потенціал України.....112

<i>Харламов М. І., Логовський І.М.</i> МУЗЕЙ СЛОБОЖАНСЬКОГО МИТЦЯ М.Л. КРОПИВНИЦЬКОГО У МІСТІ КРОПИВНИЦЬКИЙ.....	112
<i>Роїк О. Р.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ КЛЮЧОВИХ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ У КОНТЕКСТІ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	116
<i>Гончарова О. С.</i> ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ МИСТЕЦЬКОЇ СПАДЩИНИ І.Ю.РЄПІНА НА ХАРКІВЩИНІ.....	125
<i>Колода В. В.</i> ПАМ'ЯТКИ АРХЕОЛОГІЇ – НЕРОЗКРИТИЙ ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ НА ХАРКІВЩИНІ	134
<i>Ільницька-Гикавчук Г.Я.</i> АНАЛІЗ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	140
<i>Орищенко К. Р.</i> ПЕРСПЕКТИВИ ВІДРОДЖЕННЯ ЗАМКІВ УКРАЇНИ.....	144
<i>Мельник А. В., Бенедюк В. В., Антипюк О. В., Качаровський Р. Є.</i> ОСЕРЕДКИ АВТЕНТИЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ КОВЕЛЬСЬКОГО РАЙОНУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЕТНОКУЛЬТУРИ.....	152

УДК 904

*Орищенко Карина Романівна,
студентка III курсу спеціальності 014 Історія
Харківського національного педагогічного університету
ім. Г.С. Сковороди*

ПЕРСПЕКТИВИ ВІДРОДЖЕННЯ ЗАМКІВ УКРАЇНИ

*Науковий керівник: Коптєва Т. С.,
канд. геогр. наук, викладач кафедри
суспільно-економічних дисциплін і географії,
Харківський національний педагогічний
університет ім. Г. С. Сковороди, м. Харків*

Україна – країна з величною історією, яка сьогодні досліджується фахівцями за допомогою продуктів життєдіяльності та результатів роботи митців, скульпторів, архітекторів, носіїв фольклору та філософської думки наших співвітчизників. Архітектура, будівлі, серед яких, безперечно, є замки, були невід’ємною часткою та дзеркалом українського колориту, мапою культурного та духовного розвитку суспільства у різні епохи. Сьогодні велика кількість замків по Україні знаходяться в стані занепаду, відсутність спонсорської та державної підтримки стають причинами для зносу споруд, які мають історичну цінність. Важливим завданням на шляху до збереження архітектурних пам’яток, є дослідження можливостей застосування споруд в рекреаційних цілях.

Тематику відродження замків України досліджували провідні фахівці та за останні роки був зроблений великий вклад у розвиток рекреаційного замкового туризму. Суровий О.А. досліджував обрану проблематику, зазначав що втративши своє функціональне призначення, замкові комплекси України зазнали незворотних руйнувань. На сьогодні немає достовірних даних про їх загальну кількість, оскільки багато з них втрачені назавжди, інші знаходяться у стані руїн. У той же час фортифікаційні споруди країни можуть стати не лише цікавими об’єктами туристичної діяльності, але й

складовою туристичної інфраструктури, як це має місце в європейських країнах, де понад третина подібних комплексів використовується у готельному і ресторанному бізнесі. Розуміння ролі і значення замкових комплексів у розвитку туристичної індустрії України [1]. Дослідники Волошин І. та Леван А. досліджували старовинні замки України та Польщі, їх функції у різні історичні періоди та сучасне використання. У дослідженнях було зроблено висновки про використання замків в Україні та Польщі в рекреаційних цілях та наведено рекомендації, спираючись на досвід сусідів [2].

Метою статті є дослідження перспективи відродження замків України.

Замкові комплекси являють собою укріплену територію з житловими, господарськими, культовими, військовими та ін. будівлями зазвичай оточеними об'єктами і спорудами оборонного типу – валами, ровами, мурами, бастіонами, вежами тощо. Нині існують різні підходи до класифікації замків. Але найбільш практичною для нас є класифікація, яку запропонував О. Лесик, згідно якої всі замки і монастирі України за придатністю цих пам'яток для розміщення в них функціональних груп приміщень закладів відпочинку й туризму. На основі аналізу історичної цінності замків і монастирів, особливостей їх розташування, характеристики навколишнього ландшафту, технічного стану, особливостей об'ємно-просторових та архітектурнопланувальних рішень, характеристики сучасного використання, а також економічної доцільності пристосування цих пам'яток до сучасних реалій усі оборонні споруди нашої держави необхідно розподілити на чотири охороннофункціональні класи.

Щодо державного регулювання, то всі наявні в Україні об'єкти історикокультурної спадщини перебувають під охороною держави. Діє спеціальний Закон України "Про охорону культурної спадщини", що регулює правові, організаційні, соціальні та економічні відносини у сфері охорони національної культурної спадщини з метою її збереження, використання

об'єктів культурної спадщини в суспільному житті, захисту традиційного характеру середовища в інтересах нинішнього і прийдешніх поколінь. Згідно до цього Закону сформовано офіційну класифікацію об'єктів національної культурної спадщини [3].

В Україні створена Державна система охорони пам'яток історії і культури. Державне управління у сфері охорони культурної спадщини покладається на Кабінет Міністрів України, спеціально уповноважені органи охорони культурної спадщини.

Крім того, в Україні діє цілий ряд різноманітних громадських організацій і товариств, асоціацій, об'єднань, що займаються питаннями охорони культурної спадщини.

На міжнародному рівні проблеми і напрями туристського використання спадщини відображені в ряді міжнародних документів Всесвітньої туристської організації ООН. Так, Манільська декларація з світового туризму (1980 р.) свідчить: "Розвиток туризму як на національному, так і на міжнародному рівні може здійснити позитивний внесок в життя націй за допомогою добре підготовленої і якісної пропозиції, що захищає і зберігає культурну спадщину, цінності туризму і навколишню природу, соціальне і людське середовище. У Гаагській декларації з туризму (1989 р.) в якості одного з принципів (Принцип III) проголошено: "незіпсоване природне, культурне і людське довкілля є основною умовою розвитку туризму. Більше того, раціональне управління туризмом може внести значний вклад в захист і розвиток фізичного довкілля і культурної спадщини, а також в підвищення рівня життя". Глобальний етичний кодекс туризму (1999 р.) проголосив, що "право на туризм" має кожна людина нашої планети, а її туристські ресурси є загальним надбанням людства; співтовариства, на території яких вони розташовані, мають відносно них особливі права і обов'язки. У цьому ж кодексі містяться рекомендації для збереження спадщини при його туристському використанні, у тому числі і відносно використання

фінансових коштів для підтримки, охорони, поліпшення і реставрації об'єктів спадщини. Аналогічні підходи задекларовані і в документах ЮНЕСКО [4].

Принципово важливе значення для розгляду і вирішення питань збереження спадщини засобами туризму має прийнята і підтримувана UNWTO Концепція сталого розвитку туризму [5].

Досить багато споруд замкового типу перебувають у вигляді «напівруїнації» або ж майже зруйновані, руїни. А ті, на які свого часу кошти надавались для реставрування сьогодні «заморожені», як наслідок кризи. Основні причини, які призводять до занедбаного стану замків в Україні: фінансування розвитку матеріально-технічної бази здійснюється за принципом залишку, тому кошти надходять у мізерній кількості; байдужість місцевого населення до історико-культурних цінностей; проблема функціонального змісту пам'ятки (тобто деякі пам'ятки використовують явно не за призначенням і не завжди є зрозумілим використання потенційно відреставрованих споруд); недосконалі форми державної охорони архітектурно-історичних об'єктів, часто нераціональне використання твердинь; відновлення тієї чи іншої пам'ятки не є гарантією її збереження (в разі нераціонального використання або відсутності фінансування споруда знову може занепасти); не підтримуються ґрунтовні наукові дослідження замків та фортець; гостра потреба проведення реставраційно-консерваційних робіт, впорядкування навколишніх природних ландшафтів; атракційна непривабливість, тобто навіть реставрація і відновлення пам'ятки не є гарантією того, що вона буде включена в туристичні маршрути; недостатня інформованість людей стосовно рекреаційно-туристичного потенціалу замків і фортець; слабкий розвиток рекреаційно-туристичної інфраструктури, зокрема транспортних сполучень [1].

Значна частина старовинної забудови розташовується у західних регіонах, однак у всіх областях є важливі пам'ятки архітектури, які зникають

на очах. Опишемо декілька замків, що знаходяться в критичному стані та потребують термінової уваги.

Палац Терещенка. Палац розташований у селі Червоне Житомирської області. Палац збудований на початку XIX століття на кошти польського шляхтича, проте згодом маєток викупили українці, брати Терещенки, які значно перебудували палац, розширили та оновили парк. Саме з їхнім ім'ям сьогодні асоціюється садиба. Палац почав руйнуватися із приходом більшовицької влади. Після 1917 року тут розміщувалися в дитячий інтернат, а згодом будівля горіла. Це і призвело до запустіння та руйнування неоготичного палацу.

Палац Сангушко. Його руїни розташовані у місті Ізяслав, Хмельницькій області на березі Митищинського водосховища. Побудований у стилі бароко у XVII столітті. Занепад палацу почався наприкінці XIX століття, коли він став власністю російської імператорської армії, тоді в стінах будівлі розмістилися казарми. За СРСР за палацом не доглядали, а тому він поступово руйнувався. Водночас і за часи незалежності в Україні його не реставрували, тому будівля стоїть у руїнах.

Замок Попова. Замок Попова розташований у місті Василівка Запорізької області. Будівля у стилі неоготика. Заснував тут поселення генерал Російської імперії Василь Попов наприкінці XVII століття, проте перебудував маєток і заклав численні господарські будівлі вже в 19 столітті онук генерала якого теж звали Василь. Незважаючи на задовільний стан будівель, що входять до садиби, вони все одно потребують реставрації та відновлення зокрема це стосується фасадів.

Старосільський замок. Руїни величезного замку розташовані неподалік Львова, побудовані в стилі Ренесанс. Старосільський замок вважається найбільшим на Львівщині, його площа близько 2 га. Фортеця була побудована коштом князів Острозьких наприкінці XVII століття. Замок має близьке до трикутної форми, при будівництві його прикрашали щонайменше

п'ять веж, більшість із яких сьогодні зруйновані, проте непогано збереглися у стіни, що обрамляють замкове подвір'я.

Палац Ланге. Палац Ланге розташований у селі Нападівка Вінницької області. Стиль палацу класицизм. Будівлю та невеликий навколишній парк було закладено у 18 столітті. Останнім власником садиби був поет та дипломат Тор Ланге. Палац невеликий, проте надзвичайно елегантний та симетричний. Головний вхід прикрашає борт з вісьма колонами. Крім зруйнованого палацу в садибі є флігель, ворота та рештки парку. Недоглянуте завдання із залишками старовинної ліпнини над вікнами та проходами вдається зберегти завдяки його вцілілому даху.

Палац Потоцьких. Один з палаців Потоцьких розташований у місті Тульчин Вінницької області. Закладений він наприкінці XVII століття, засновником маєтку був граф Станіслав Потоцький, який заснував Софіївський парк у місті Умань. Крім цього маєтку в Україні збереглася ціла низка садиб графа, адже він володів численними землями. Стиль палацу класицизм. З 1984 року приміщення займає Тульчинське училище культури, тому основна будівля добре збереглася і не зазнала тотального руйнування. Непогано зберігся ідвор і передній фасад палацу, а також паркан навколо основного ансамблю будівлі. Все ослине перебуває у поганому стані і потребує негайної реставрації. За палацом розташовується величезний парк, який також вимагає догляду. Випускники училища розповідають що два десятиліття тому інтер'єри палацу, паркет та розкішні сходи на другий поверх були в значно кращому стані, але за останні роки стан внутрішнього оздоблення палацу помітно погіршився.

Леськовський палац. Палац розташований на Черкащині. Стиль будівлі неоготика. За легендою, палац побудований за зразком англійського замку в середині XIX століття. Палац з'явився за кошти магната Казимира Даховського, який заздрив славі Софіївського парку, збудованого графом Потоцьким, тому крім палацу тут був розбитий пейзажний парк на березі

ставка. Садиба складалася з палацу, службових приміщень та стайні. Наразі палац поступово руйнується та залишається занедбаним, проте з червня 2013 року він набув статусу історико-культурного заповідника державного значення.

Палац Муравйових-Апостолів. Садиба Муравйових-Апостолів розташована на околиці села Хомутець неподалік курорту Миргород Полтавської області. Особняк збудував на початку XIX століття нащадок українського гетьмана Данила Апостола, дипломат Іван Муравйов-Апостол. Будинки палацу має форму орла з розправленими крилами, це було популярним архітектурним рішенням на той час, навколо нього зберігся чималий однак занедбаний французький парк. Палац поступово руйнується, у ньому подекуди навіть провалена стеля. Вважається, що тут неодноразово гостювали декабрист Павло Пестель та письменник Антон Чехов. Сам Іван Муравйов-Апостол залишив маєток і виїхав за кордон після провалу повстання декабристів.

Отже, замкові та палацові комплекси мають один з найнижчих рівнів використання в Україні, так як значна їх частина, маючи важливе значення в історії країни, розвиткові архітектурно-будівельних традицій, нині не використовується, залишаючись невідомим для туристів. Звісно, що однією із найважливіших проблем замків, є їх занедбаність та зруйнованість. Наша країна, маючи колосальний історико-культурний туристський потенціал, має безперечну перспективу розвитку і розширення туристського обслуговування у сфері культурного і екологічного туризму. Цьому сприяють розвиток інфраструктурних інституцій на сучасному етапі, підвищення інтересу до України у світі, розвиток сфери послуг суміжних з туризмом галузей і цілий ряд інших факторів. В зв'язку з цим актуалізуються проблеми збереження і відродження спадщини в процесі їх туристського використання. Причому спектр цих проблем досить широкий - від охорони об'єктів від туристів до збереження автентичності сприйняття [6]. Тому потрібно, відповідно,

широкий арсенал нормативно-правових і організаційних заходів для успішного їх вирішення в інтересах збереження спадщини. Перспективу подальших досліджень ми вбачаємо в аналізі сучасного становища замків, ресурси якого були успішно використані, як можливість розвитку рекреаційних місцин.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Суровий О. А. Замки України в системі міжнародного та внутрішнього туризму в Україні. Розвиток індустрії гостинності та міжнародного бізнесу: сучасний стан і перспективи: збірник тез доповідей IX Міжнар. наук.-практ. конф., Тернопіль, 22 травня 2020 р. Тернопіль, 2020. – С. 74-76.
2. Волошин, Іван; Априадвілі Леван. Старовинні замки України та Польщі: функції у різні історичні періоди та сучасне використання. 2012.
3. Ворошилова Г. О. Сучасні тенденції розвитку міжнародного туризму у формуванні глобально-конкурентних переваг. *International Scientific Journal*. 2016. № 1. С. 6-7.
4. Ковальчук С., Миколишина В. Поняття туристичного ринку та особливості його функціонування. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2011. № 6. Т. 4. С. 60-65.
5. Лесик О. В. Замки та монастирі України. Львів : Світ, 1993. 173 с.;
6. Рутинський М.Й. Замковий туризм в Україні. Географія пам'яток фортифікаційного зодчества та перспективи їх туристичного відродження : навч. посіб. – К. : Центр учбової літератури, 2007. 432 с.